

Т. Є. Турецковздобувач кафедри гуманітарних дисциплін
Донецького державного університету управління

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РЕГУЛЯТОРНИЙ ПРОСТІР ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті досліджується стан розвитку сектора малого та середнього підприємництва на регіональному рівні в Україні. Розглядається нормативне та інфраструктурне забезпечення підприємництва. Такий інструмент, як програма регіонального розвитку, досліджується через умови її формування та реалізації.

Ключові слова: регіональна політика розвитку, нормативне регулювання, інфраструктура, інноваційний потенціал, мале та середнє підприємництво.

Постанова проблеми. На сучасному етапі ринкової трансформації економіки України одним із головних чинників стабільності соціально-економічних відносин у державі є забезпечення сталого економічного зростання та розвитку соціальної сфери в регіонах на основі мобілізації й ефективного використання всього комплексу ресурсів та умов. Серед головних шляхів зміцнення регіональної економіки слід назвати розвиток малого та середнього підприємства (далі – МСП) як головного генератора новаторських та інноваційних ідей, один із важелів формування та функціонування національної економіки, який стимулює ринковий механізм країни до сталого розвитку. Залучення МСП до економічної системи країни є необхідною передумовою переходу національної економіки на ринковий шлях саморегулювання, розвитку інноваційної діяльності, підвищення рівня життя населення як у кожному окремому регіоні, так і у державі загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі науковці, як Т. Лазарева, Н. Курдюкова, А. Девяткін, М. Кардас, у своїх роботах приділяють увагу аналізу регіональних заходів регулювання діяльності МСП. Проблеми кількісної і якісної оцінки МСП досліджувалися у наукових працях таких науковців, як З. Варналій, Л. Воротіна, М. Долішній, В. Кредисова, О. Кужель, А. Пасхавера.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень щодо діяльності МСП, залишається не достатньо вивченим особливості регулювання та інфраструктура функці-

онування МСП в регіонах України, визначення регіональної регулювання та можливих відмінностей щодо розвитку окремих територій.

Метою статті є дослідження та аналіз нормативного та інфраструктурного забезпечення регулювання МСП на регіональному рівні з урахуванням євроінтеграційного розвитку національної економіки України.

Виклад основного матеріалу. Платформою для діяльності МСП в будь-якій країні світу є регуляторний простір. Влада кожної країни обирає оптимальну систему ведення підприємництва, щоб забезпечити представників підприємства необхідними умовами та вирішувати завдання розвитку економіки країни в цілому. Це завдання є особливо важливим для країн, що розвиваються, оскільки ефективний розвиток секторів економіки залежить від ефективності МСП.

Досвід розвинених європейських країн світу показує, що найбільш ефективною регуляторною системою для підприємництва є така, що надає можливість вільно розвиватись та перебувати в конкурентному середовищі. Регулювання, що підіймає якість товарів та послуг, захищає інтереси споживачів та не накладає надмірного навантаження на представників МСП, створює середовища для процвітання приватного сектора. Регулювання регіональної підприємницької активності вимагає ефективного використання механізму державного регулювання і регіональної інфраструктури МСП, що встановлює прозорі і дієві правила.

Ефективність держави визначає її здатність проводити реформи за активної участі грома-

дья і обмежених ресурсів. У цих умовах необхідне використання територіального підходу до розвитку, який, з одного боку, використовує потенціал місцевих та регіональних суб'єктів розвитку, з іншого – аналіз проблем і потенціал розвитку, а також функціональні зв'язки між різними сферами планування та здійснення заходів цього розвитку [1].

Розвиток регулювання МСП, особливо в умовах євроінтеграційних процесів, має відбуватися на регіональному рівні, тому пошук оптимальних форм взаємодії загальнодержавних органів влади з органами місцевого самоврядування в управлінні системою регуляторного забезпечення регіону є надзвичайно актуальним. А. Девяткін стверджує, що регулювання розглядається «...в якості одного з вирішальних факторів територіального розвитку», сприяючи змінам структури регіональної економіки та підвищенню її конкурентоспроможності, виступаючи «організатором соціально-економічного простору регіону» [2, с. 42].

Необхідна цілісна системна регулювання МСП і ефективно сформована регіональна інфраструктура, котра має сприяти дієвому функціонуванню малих форм підприємництва. Державне регулювання суб'єктів МСП здійснюється в рамках державних, регіональних та місцевих програм розвитку МСП.

Інструментом реалізації на регіональному рівні державної політики розвитку МСП є Програма розвитку малого і середнього підприємництва в регіонах. Програма – це узгоджений за ресурсами, виконавцями і термінами реалізації комплекс заходів (проектів), спрямованих на створення нормативно-правових, фінансово-економічних, ресурсних, інформаційних та інших умов розвитку сектора МСП регіону.

Розробка регіональних програм розвитку МСП здійснюється відповідно до основних положень Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва», а також відповідних нормативно-правових документів.

Основними нормативно-правовими документами, які регламентують розробку регіональної програми, є Положення Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, де визначено її функціональні завдання [3]. Основним стратегічним орієнтиром є залучення ресурсного потенціалу регіонів, забезпечення розвитку науково-технічного та інноваційного потенціалу, подолання депресивності територій, створення умов для

формування в кожному регіоні високотехнологічного господарського комплексу, зокрема на кластерній основі [4].

Для кращого розуміння поняття «регіональний розвиток» зауважимо, що згідно з Асамблеєю європейських регіонів, «регіон – це територіальне утворення, яке сформоване в законодавчому порядку на рівні, що є безпосередньо нижчим після загальнодержавного, і яке наділене... самоврядуванням» [5].

Загалом, державна регіональна політика – це складник внутрішньої політики держави, яка спрямована на управління розвитком у регіональному аспекті. Така політика формує взаємовідносини між державою та регіонами, а також регіонів між собою [6].

Регіональний рівень регулювання МСП в Україні значно ускладнений через територіальні відмінності, специфіку кожного регіону та нерівномірний економічний розвиток. Саме у зв'язку з регіональними відмінностями необхідно застосовувати різні підходи до розвитку МСП, такі підходи мають бути визначені регіональною політикою розвитку МСП.

Для формулювання сектора МСП України необхідним є внесення змін, котрі будуть відповідати європейським стандартам, що уможливить оцінку та порівняння стану вітчизняного МСП з показниками інших європейських країн, проте вітчизняне законодавство все ще не є відповідним.

Після підписання Україною Європейської хартії малих підприємств у 2008 р., що встановило стандарти критеріїв функціонування МСП, яка визначає, що МСП – це основа європейської економіки, вона є ключовим джерелом робочих місць і благодатним ґрунтом для бізнесових ідей. Цей крок був важливим в історії розвитку українського МСП, проте не всі принципи Хартії відповідають дійсності в Україні.

Ефективне підприємництво потребує відповідних знань та фінансової грамотності, воно має адаптуватись до ринкових змін і реалізовувати свій бізнес-потенціал. Для цього необхідна активізація фінансово-економічної та інвестиційної підтримки.

У світовій практиці вагомим джерелом для започаткування та розвитку МСП є ресурси різноманітних фондів та організацій, що займаються грантовим фінансуванням. Важливою умовою при цьому є виконання вимог цих установ щодо цільової спрямованості коштів [7].

На основі національної політики розвитку МСП мають формуватися й відповідні програми

кожного з регіонів. Загальнодержавна та регіональні програми розвитку МСП затверджуються регіональними органами управління (обласними державними адміністраціями). Головною метою програм є вирішення актуальних проблем у цьому напрямі та його подальший сталий розвиток. Серед основних завдань програм зазначено такі:

- удосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності;
- формування єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності;
- активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого підприємництва;
- сприяння створенню інфраструктури розвитку МСП;
- упровадження регіональної політики сприяння розвитку МСП.

Виконання чинного законодавства з питань розвитку МСП забезпечує Міністерство економічного розвитку і торгівлі. Так, Кабінетом Міністрів України було прийнято «Стратегію розвитку МСП 2020», метою якої є створення сприятливого середовища для малих і середніх компаній шляхом полегшення доступу до фінансових ресурсів, спрощення для них процедури оподаткування, розвитку культури підприємництва, навчання діловим навичкам та сприяння експорту, а також зміцнення інноваційного потенціалу від 24.05.2017 р.

Переходу економіки регіонів до інноваційного розвитку МСП перешкоджає певна кількість проблем, головними з яких, на думку М.А. Гусакова [8], є такі:

- система організації науково-інноваційного процесу недостатньо адаптована до нової економіки – ринкової, постіндустріальної, інноваційної. Основна причина цього – криза науки, інноваційної діяльності та технологічного розвитку внаслідок трансформації соціально-економічної системи, що почалася в 1990-х роках;
- відсутність стратегічних науково-технологічних орієнтирів на національному та регіональному рівнях;
- недостатньо використовуються такі нові форми та механізми кооперації та передачі знань, як мереживі структури, кластери, центри компетенції в галузі аудиту та консалтингу.

Активізація інноваційної діяльності малих підприємств в умовах інтеграції економіки пов'язана з пошуком джерел і форм інвестування, які мають забезпечити баланс між інноваційними витратами та фінансовими можливостями, крім

того, ця проблема загострюється зростаючою конкуренцією, яку поглиблюють світові процеси глобалізації. Таким чином, розвиток підприємства можливий лише за умови ефективного управління, що орієнтується на інновації та довгострокову перспективу, тобто має стратегічну направленість [9].

Регулювання інноваційними процесами МСП України здійснюється на двох рівнях: національному та регіональному. Управління на національному рівні орієнтоване на формування державних структур регулювання інноваційної діяльності, його методології, сфер і механізмів, розробку інвестиційної та податкової політики, створення відповідної нормативно-правової бази.

Суб'єктами реалізації регіонального науково-технічного МСП є органи державної влади регіону та органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання і населення. Видається, що виділені суб'єкти за своїм завданням реалізації регіональної науково-інноваційної політики не рівнозначні. Так, органи державної влади регіону виконують значно ширше коло завдань, будучи не тільки виконавцем, а й автором змістовного наповнення політики, легітимним органом, відповідальним за реалізацію політики в цілому.

Як виконавець вони, по-перше, створюють у рамках своєї компетенції умови, що стимулюють реалізацію політики, а по-друге, діють самі в цих умовах. Дослідниками пропонується багато напрямів вирішення всього спектра проблем, окремі з яких потребують особливої уваги.

Т. Лазарева вважає, що вирішення проблем регіонального розвитку «старопромислових» регіонів лише через структури виконавчої влади чи місцевого самоврядування, як показує європейський досвід, не є можливим [10, с. 109]. Залежність спеціалізації регіонів від структури попиту на світових ринках зумовлює необхідність переорієнтації логістики продукції на інші ринки завдяки зовнішньоторговельної діяльності як загальнодержавного рівня (представництво Міністерства закордонних справ у зарубіжних країнах), так і регіонального (торгово-промислові палати, бізнес-асоціації).

Стимулювання та супровід цього процесу має забезпечувати інноваційний компонент МСП регіону через формування виробничо-технологічного складника:

- технопарків;
- технологічних бізнес-інкубаторів;
- центрів трансферту технологій;

– кластерних мереж (запровадження преференційних просторово-функціональних режимів і зон інноваційного розвитку на територіях розміщення великих підприємств)

Створення сучасної регіональної інфраструктури МСП регіону доцільно реалізовувати методом фінансово-кредитної підтримки за рахунок програм цільового кредитування під гарантії регіональної влади, часткової компенсації процентних ставок за кредити з міських бюджетів, участі держави у фінансуванні проведення виставок, ярмарків, освітніх проектів, міжнародних програм та проектів. У розширеному сенсі йдеться про участь держави в модернізації інституціональної інфраструктури підприємництва регіонів.

Уповільнення розвитку МСП в регіонах України, зниження рівня конкурентоспроможності сектора МСП на європейському ринку пов'язане з недосконалим регіональним базисом інфраструктури підприємництва. Узагальнення стратегічних програмних документів державної підтримки МСП, регіональних стратегій розвитку малих форм підприємництва доводить відсутність координованості у формуванні стратегічних цілей модернізації інфраструктури регіону. Також слід указати на неузгодженість укладення міжнародних угод і формування системних характеристик інфраструктури підприємництва за допомогою програм міжнародної технічної допомоги на макрорівні ієрархії управління.

Натепер регіональні програми підтримки підприємництва розробляються з метою отримання додаткового фінансування з державного бюджету чи зарубіжних джерел. При цьому залишається неузгодженість зі стратегічними документами державного рівня, що зумовлює недовіру реалізації. Регіональні стратегії розвитку мають підпорядковуватися загальнодержавним програмним документам і стати основою середньострокового і річного програмування розвитку регіонів. При цьому уваги заслуговують проблеми інтеграції до ЄС, підтримки експортерів, застосування протекціоністських заходів та модернізації інституціональної інфраструктури.

Необхідно звернути увагу на інституціональні напрями модернізації інфраструктури МСП регіону в процесі євроінтеграції. Важливим нормативним документом, що визначає інфраструктуру МСП, є Господарський кодекс України, який у розділі IV зазначає визначення підприємництва та підприємницької діяльності, права і гарантії підприємців, принципи, державну підтримку підприємництва [13].

Законом України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» ключовим напрямом державної підтримки визначено формування інфраструктури розвитку МП [14]. Державна політика розвитку та підтримки інноваційного МП спрямовувалася у:

1) створення економіко-правових умов формування інфраструктури інноваційного розвитку МП та удосконалення законодавства в інноваційній сфері відповідно до норм і стандартів ЄС;

2) розробку стимулів для суб'єктів МП з інноваційним спрямуванням діяльності;

3) удосконалення й спрощення процедур експертизи і реєстрації інноваційних структур та їх проектів;

4) забезпечення контролю за якістю та асортиментом послуг, що надаються окремими інноваційними структурами згідно з потребами підприємців, максимальне наближення до суб'єктів МП;

5) оптимізацію співвідношення розвитку МП та інноваційної інфраструктури його підтримки;

6) розробку та затвердження регіональних інноваційних стратегій і програм розвитку регіональних технопарків;

7) створення венчурних та інноваційних фондів;

8) упровадження досягнень науково-технічного прогресу;

9) розвиток інфраструктури підтримки малого інноваційного підприємництва.

Розвиток МСП прямо залежить від державного регулювання. Важливими документами, що регулюють діяльність суб'єктів МСП, є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні», Господарський та Податковий кодекси України. На регіональному рівні є програми підтримки малого підприємництва.

Основним завданням регіональної політики розвитку МСП є створення задовільних умов ведення господарства для підприємств та наповнення бюджету держави. Проте це ускладнюється загальною нерозвиненістю підприємництва в Україні. Отже, держава має створювати необхідні умови для ведення МПС, тому що його ефективне функціонування є основним етапом у побудові дійсно ринкової економіки.

Незважаючи на загальні зрушення, регіональна система МСП в Україні не дозволяє підприємцям вільно працювати. Неврегульовані засади взаємодії великого та МСП. Важливим завданням у регіональному регулюванні малих форм підприємництва є спрощення умов існування. Регіональна політика розвитку МСП має на меті створити таку можливість. Особливістю її може стати використання територіальних особливостей регіонів України, що забезпечить кращий результат.

Дійсна сьогодні регіональна політика регулювання МСП здійснюється департаментом економіки облдержадміністрації, управліннями та відділами розвитку підприємництва, до завдань яких належить забезпечення реалізації на території області [12]:

- державної політики економічного і соціального розвитку;
- державної регіональної політики;
- державної політики з розвитку підприємництва, державної регуляторної політики,
- дозвільної системи;
- державної політики у сфері торгівлі та побутових послуг;
- державної політики щодо управління об'єктами державної власності, які належать до сфери управління облдержадміністрації;
- повноважень щодо управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні обласної ради, спрямованих на забезпечення ефективного використання і збереження майна спільної власності на території області.

Сучасний етап інтеграції до європейського співтовариства актуалізує роль регулювання розвитку регіональних систем МСП у міжнародних зв'язках і угодах, зовнішнього впливу на інституціональний базис інфраструктури підприємництва. У програмних документах, які регламентують відносини між Україною та ЄС, велика увага приділяється розвитку МСП. Так, ідеться про такі пріоритети, як адаптація законодавства України до законодавства ЄС для зближення із сучасною європейською системою права, що забезпечить розвиток підприємницької активності, покращить адміністративні структури та нормативно-правове середовище для українських і європейських суб'єктів господарювання в Україні та ЄС на основі політики ЄС щодо розвитку МСП та пріоритетним галузям промисловості, «...сприяння розвитку інноваційної політики..., кластерний розвиток

та доступ до фінансових ресурсів» [11]. Статтями 379, 419, 432 та 433 Угоди про Асоціацію [11] визначено окремі аспекти регулювання сектору МСП, а саме: 1) визначення механізму підтримки малого та середнього підприємництва, забезпечення розвитку його інфраструктури та доступу до кредитних ресурсів; 2) сприяння створенню та розширенню інфраструктури для розвитку малого та середнього бізнесу (бізнес-інкубатори, технопарки, фонди підтримки підприємництва) в регіонах, забезпечення участі України у програмах ЄС стосовно розвитку малого та середнього підприємництва; 3) створення умов для підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів сектора МСП шляхом розроблення освітніх програм і формування відповідної інфраструктури.

Висновки і пропозиції. Формування сучасної інфраструктури МСП регіону дозволить забезпечити відповідні передумови для стимулювання інноваційних процесів, активізації партнерства між великим бізнесом та сектором МСП, інтеграції українського бізнесу до ринкового простору ЄС, створення конкурентних переваг вітчизняних підприємств, підвищить якість адміністративних послуг суб'єктам МСП. Особливо це стосується науково-технічних інститутів інфраструктури, відсутність яких є реакцією відсутності інноваційних підприємств МСП на неефективність процесу модернізації інфраструктури регіону до вимог європейської та мегарегіональної конкуренції.

Ураховуючи те, що досліджувана регіональна інфраструктура характеризується невизначеністю динаміки розвитку, непередбачуваністю зміни окремих чинників та елементів, подальшим дослідженням може бути застосування інвестиційного механізму регулювання МСП на регіональному.

Список використаної літератури:

1. Kardas M. Inteligentna specjalizacja – (nowa) koncepcja polityki innowacyjnej. "Optimum. Studia Ekonomiczne", 2011. № 2, WSE, Białystok.
2. Девяткин А.Г. Формирование инфраструктуры товарного рынка муниципального образования на основе муниципально-частного партнерства. *Регіональна економіка: теорія і практика*. 2010. № 35(170). С. 42.
3. Про затвердження положення про Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва: Постанова Кабінету Міністрів України № 667 від 26.04.2007 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. Про державні цільові програми: Закон України № 1621 IV від 18.03.2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. С. 352.
5. Декларація щодо регіоналізму в Європі: Асамблея європейських регіонів. URL: www.ualogos.kiev.ua.
6. Регіональна політика України / за ред. Н. Г. Курдюкової. Київ: Наукова думка, 1995. 210 с.
7. Аналітика: як підтримують малий та середній бізнес в Україні і ЄС. URL: <http://platforma-msb.org/analitika-yak-pidtrymuuyut-malyj-ta-ser/>
8. Гусаков М.А., Джанелидзе М.Г., Румянцев А.А., Смирнова Г.П. Инновационное развитие экономики: региональный аспект. *Экономика Северо-Запада: проблемы и перспективы развития*. 2006. № 1(27). С. 39–48.
9. ТОП-7 важливих кроків для розвитку інновацій в Україні. URL: <http://uainfo.org/blognews/1450349934-top-7-vazhlyvikhkroktiv-dlya-rozvitku-innovatsiy-v-ukrayini.html>
10. Лазарева Т.С. Институциональные особенности регулирования развития старопромышленных регионов Западной Европы. Институционные та инвестиційні проблеми розвитку економіки. 2012. № 2. С. 104–110.
11. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16.09.2014 р. №984_011. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/paran2820#n2820
12. Основні завдання Департаменту економічного розвитку і торгівлі Донецької обласної державної адміністрації. URL: <https://ekonom.dn.gov.ua/storage/app/sites/3/Polozhennya.pdf>
13. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
14. Закон України «Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» від 21.12.2000 року № 2157-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-14>

Турецов Т. Е. Европейское регуляторное пространство и его влияние на региональное развитие малого и среднего предпринимательства

В статье исследуется состояние развития сектора малого и среднего предпринимательства на региональном уровне в Украине. Рассматривается нормативное и инфраструктурное обеспечение предпринимательства. Такой инструмент, как программа регионального развития, исследуется через условия ее формирования и реализации.

Ключевые слова: региональная политика развития, нормативное регулирование, инфраструктура, инновационный потенциал, малое и среднее предпринимательство.

Turetskov T. Ye. European regulatory space and its impact on the regional development of small and medium enterprises

The article examines the state of development of the sector of small and medium entrepreneurship at the regional level in Ukraine. In particular, normative and infrastructural support of entrepreneurship is considered. Such a tool as a regional development program is explored through the conditions for its formation and implementation.

Key words: regional development policy, normative regulation, infrastructure, innovative potential, small and medium entrepreneurship.